

Lars Bisgaard, Lars Boje Mortensen & Tom Pettitt (toim), *Guilds, Towns, and Cultural Transmission in the North, 1300–1500*, University Press of Southern Denmark: Odense 2013. 301 s.

Itämeren piirin keskiajan tutkimusta ovat vanhastaan leimanneet Hansa sekä laaja saksalaisekspansio, oli kyse sitten muuttoliikkeestä, uusien kaupunkien perustamisesta, kielellisistä vaikutteista tai kaupankäynnin moninaisten käytäntöjen omaksumisesta. Tämä ei ole hallinnut vain saksalaista historiantutkimusta, vaan myös muualla Itämeren alueella tutkijat ovat vuosikymmenestä toiseen joutuneet ottamaan kantaa saksalaisten asemaan, ja siinä sivussa myös pohtimaan omaa suhdettaan saksalaisuuteen. Hansa oli ennen muuta kaupan myötä ja sitä varten rakentunut löyhä organisaatio. Siksi onkin luonnollista, että hansatutkimuksen perinteessä on ollut sisäänrakennettuna vahva liikkumisen, vaikutteiden välittymisen ja viime kädessä saksalaisen (kaupunki)kulttuuripiirin leviämisen ajatus: Itämeren etelärannikon keskuksissa käynnistyi 1100- ja 1200-luvulla kehitys, jonka tuloksena idän ja pohjoisen 'kehittymättömät' alueet sidottiin muun Euroopan yhteyteen, tai ainakin sen periferiaan.

Odensessa vuonna 2009 järjestetyssä symposiumissa pidettyjen esitelmien pohjalta koottu artikkelikokoelma *Guilds, Towns, and Cultural Transmission in the North, 1300-1500* pyrkii ajan hengen mukaisesti modernisoimaan perinteistä kuvaa painottamalla alueellista näkökulmaa kansallisen sijaan. Kokoomateos tavoittelee ennen muuta aikaisempaa monipuolisempaa kuvaa vaikutteiden välittymisestä. Pohjoisessa ei oltu yksinomaan vastaanottavina osapuolina, vaan kyse oli kahdensuuntaisesta, runsaasti paikallisia sävyjä sisältäneestä kulttuurien kohtaamisesta, osin myös sulautumisesta. Kirjan teemat eivät sinänsä ole uusia. Odensen yliopisto järjesti yli 20 vuotta sitten tutkijatapaamisen, jonka keskiössä olivat aivan vastaavat aiheet. Kuten nyt käsillä olevassa kirjassa, myös tuolloin kulttuurivaikutteiden leviämistä tarkasteltiin maantieteellisesti laajalla alueella sijainneiden

kaupunkien näkökulmasta. Uusi sukupolvi on toki tuonut tutkimukseen omat painotuksensa. Kun 1990-luvun alussa johtotähtenä oli Fernand Braudelilta (1902–1985) lainattu ajatus Itämeren yhteisyydestä, nyt paikalliset erot ja vastakkainasettelut saavat enemmän tilaa.¹

Guilds, Towns, and Cultural Transmission in the North koostuu johdannosta sekä yhdestätoista artikkelista, joista vain viisi varsinaisesti käsittelee otsikon lupaamia kiltoja ja kaksi muuta kaupunkeja laajemmin. Myöskään 'kulttuurinen siirtyminen' ei kaikista kirjoituksista välity, vaikka useimmat kirjoittajat ovatkin tämän kirjan punaisen langan sisäistäneet. Kirjoitusten maantieteellinen kattavuus on laaja, tosin Suomen ja esimerkiksi (nykyisen) Puolan alueen kaupungit puuttuvat joukosta.

Jos kirjoituksista etsii yhteistä kaupunkeja, kiltoja ja kulttuurista siirtymistä myöhäiskeskiajan Pohjois-Euroopassa yhdistävää teemaa, sellainen on ennen muuta saksalaisten ja heidän mukanaan tulleiden vaikutteiden leviäminen. Kaiken perustana oli laaja kaupallinen vuorovaikutus. Laivat eivät kuljettaneet vain tavaroita vaan yleisesti myös matkustajia. Bjørn Poulsen arvioi tulliluetteloiden katkelmallisten tietojen pohjalta, että Tanskan ja Saksan satamien välillä kulki vuosittain useita tuhansia ihmisiä. 1500-luvulla matkustajia oli jopa yli 10.000. Liikkumisen laajuus on yllättävää. Kyse olikin Poulsenin mielestä todellisesta 'kansojen välisestä' yhteydestä, jossa luotiin ennen näkemättömässä mittakaavassa uusia kulttuurin muotoja ja rakennettiin ihmisten välisiä verkostoja.

Meren poikki kulki väkeä kaikista sosiaalisista kerrostumista, mutta yleisintä se oli epäilemättä johtavien suurkauppiaiden piirissä. Anu Mänd kuvaa Torsten Derrikin kokoamien tietojen pohjalta kauppiaiden erityisen tiiviitä suhteita. Tallinnan Suuri kilta oli kaupungin johtava kilta, jonka piiristä tulivat käytännössä kaikki raadin jäsenet. Vuosina 1364–1549 kiltaan kuului 235 jäsentä, jotka mainitaan raatimiehenä tai pormestarina. Näistä peräti 55 toimi tässä tehtävässä jossain muussa hansakaupungissa: 27 Tartossa, 10 Lyypekissä, 5 Narvassa, 4 Pärnussa, Riiasa ja Viljandissa 3, Turussa kaksi ja yksi Danzigissa. Mänd kysyy, miten muiden kaupunkien raatien jäsenet pystyivät käytännössä osallistumaan Suuren killan toimintaan, sillä heiltä kuitenkin edellytettiin tallinnalaisten jäsenten tavoin läsnäoloa ainakin killan tärkeimmissä juhlatilaisuuksissa. Killan jäsenyys osoittaa, ettei säännöllinen matkustaminen Itämeren toiselta puolen ollut ongelma, ei ainakaan läheisesti toistensa kanssa verkostoituneille saksalaiskauppiaille.

Saksalaisen muuttoliikkeen ja Hansan kaupallisen johtoaseman mukana levinneistä vaikutteista vähäisin ei ollut alasaksan kieli. Alasaksan käyttö ei

---

¹ Vuonna 1992 pidettyjen esitelmien pohjalta julkaistiin kokoomateos. Ks. Julia-K. Bütthe & Thomas Riis (toim), *Die Städte des Ostseeraumes als Vermittler von Kultur 1240-1720*, Odense University Press: Odense 1997.

rajoittunut pelkästään rannikon kauppaa harjoittaneisiin kaupunkeihin, vaan kieltä käytettiin laajemmaltikin Itämeren itä- ja pohjoispuolella sekä Norjassa. Alasaksa toimi keskiajalla eräänlaisena alueen yleiskielenä, *lingua francana*. Sen vaikutus näkyi myös monien uusien termien omaksumisena skandinaavisiin kieliin etenkin kaupan ja käsityön alalla (Kurt Braunmüller). Tanskalaisessa Riben kaupungissa jopa viralliset asiakirjat ryhdyttiin 1420-luvulla laatimaan alasaksaksi (Bjørn Poulsen).

Muuttoliike Itämeren alueella ei rajoittunut saksalaisiin. Marko Lamberg korostaa kirjoituksessaan, että 1300- ja 1400-luvulla Tukholmassa asui tai ainakin vieraili saksalaisten lisäksi useiden muiden kansallisuuksien edustajia, kuten tanskalaisia, virolaisia, venäläisiä, hollantilaisia, skotlantilaisia, ranskalaisia sekä etenkin suomalaisia. Saksalaiset olivat kuitenkin hansakaupunkien taloudellisen mahdin vuoksi näkyvin ja vaikutusvaltaisin muuttajaryhmä. Taloudellinen mahti herätti Pohjolassa myös vastustusta. Erik Opsahl kuvaa Norjassa virinnyttä saksalaisvastaisuutta, jonka kärkenä oli rajoittaa maahanmuuttajien taloudellista valta-asemaa. Saksalaisten tuli osallistua vain ulkomaankauppaan ja jättää kotimainen vaihdanta norjalaisille. Tätä varten saksalaisilta muun muassa evättiin oikeus viipyä talven yli Norjassa, heidän tuli noudattaa Norjan lakeja ja saksalaisten käsityöläisten esimerkiksi odotettiin osallistuvan kaupunkien puolustukseen paikallisten tavoin. Saksalaisvastaisia mielialoja esiintyi muuallakin Pohjoismaissa, muun muassa Ruotsissa. Opsahl kyseenalaistaa perinteistä käsitystä suoraviivaisesta ja yksisuuntaisesta kulttuurin välittymisestä. Saksalaiset vaikutteet eivät vain 'levinneet' Pohjolaan, eikä pohjoisessa puolestaan vain 'mukauduttu' niihin. Kyse on monimutkaisemmasta prosessista, jossa vaikutteita omien tarkoituksien mukaisesti tietoisesti valikoitiin, tai ainakin pyrittiin poimimaan niistä itselle sopivimmat osat.

Suhtautuminen saksalaisuuteen keskiajan Pohjoismaissa on näkynyt niukkoja lähteitä tulkitsevien historiantutkijoiden tulkinnoissa. Koska tutkijat tunnetusti työskentelevät omassa ajassaan ja sen vaikutteiden piirissä, tulkinnat ovat aikojen myötä muuttuneet. Sofia Gustafsson erottaa ruotsalaisessa historiantutkimuksessa 1900-luvun alusta lähtien viisi jaksoa, joiden aikana tulkinnat saksalaisten asemasta Ruotsin keskiajan kaupungeissa ovat vaihdelleet. Gustafsson toteaa, että monet tulkinnat kertovat enemmän kunkin tutkijan omana aikana vallinneesta (Ruotsin) Saksa-suhteesta kuin keskiajan vastaavasta suhteesta. Kun vielä 1900-luvun alussa Saksa ja saksalaisuus olivat tukijoille liki jalustalle nostettuja esikuvia, tulkinnat ovat sodan aikaisten Saksapelkojen ja sen jälkeisen mielenkiinnon hiipumisen jälkeen edenneet vaiheeseen, jossa keskiaikaa pyritään tutkimaan vapaana perinteisestä kansallisesta painolastista. Virolaisen keskiajan tutkimuksen Saksa-suhde on ollut vielä kompleksisempi. Ensimmäisellä itsenäisyyskaudella 1918–1940 ja etenkin Neuvostoaikana 'saksalainen' historia ja kulttuuri pysyivät

tutkimuksessa taka-alalla. Tutkimuskohteet ovat kuitenkin 1990-luvulta lähtien huomattavasti monipuolistuneet, kuten muissakin Itämeren piirin maissa (Mänd).

Guilds, Towns, and Cultural Transmission in the North ei ole sisällöltään aivan yhtenäinen eivätkä kaikki kirjoitukset seuraa otsikon ja johdannon lupaamia suuntaviivoja. Artikkelikokoelmana kirja antaa silti monipuolisen kuvan Itämeren piirin keskiajan kaupunkeja, kiltoja ja kulttuurista välittymistä tarkastelevasta ajankohtaisesta tutkimuksesta. Gustafssonin ja osin muidenkin kirjoittajien artikkeleissa esiintyvä historiografinen pohdinta sijoittaa kirjan omaan aikaansa ja osoittaa, että 2010-luvulla tutkijat näkevät keskiajan vivahteikkaampana kuin aikaisemmat sukupolvet.

Mika Kallioinen, FT
Humanistinen tiedekunta, Suomen historia
Turun yliopisto
mikkal[at]utu.fi